

- בגרות ב: היסטוריה ב'
- שם הפרק בבחינה: –מספר יחידות הבגרות: 1
- כותב פתרון הבחינה: ניר הוניג
- מועד הבחינה: 11 ינואר 2018
- שעת הבחינה : 14:30

1. א. שניים מעקרונות האידאולוגיה הנאצית שבאים לידי ביטוי בקטע:

עיקרון הפאן-גרמניזם (איחוד הגרמנים)

הנאצים שאפו להקים רייך=ממלכה גרמנית (הרייך השלישי היה הכינוי הנאצי לגרמניה בשליטתם). המילה רייך נבחרה כדי להזכיר לגרמנים את התקופה בהיסטוריה בה הייתה גרמניה ממלכה חזקה, אימפריה ששלטה על שטחים נרחבים באירופה. היטלר שאף להקים אימפריה זו על שטחים שיכללו את: גרמניה, אוסטריה, חלק מפולין וצ'כיה. היטלר טען שבמדינות אלה חיים תושבים שמוצאם גרמני. צעדיו של היטלר במדיניות החוץ בשנות השלושים וכיבושיו הראשונים במלחמת העולם השנייה שרתו מטרה זו.

בקטע המקור: דרישה של הגרמנים ללכד את כל בני הלאום על סמך זכותם להגדרה עצמית. כלומר כינוס כל בני הלאום באותה המדינה.

עיקרון האנטישמיות הנאצית- היהודי נתפס כאויבו של הגזע הארי שמסמל את כל מה ששנוא ומפחיד. ברוח זו דמות היהודי נחשבה לתת גזע בעלת תכונות שטניות, בוגדניות, ערמומיות. היהודי נחשב לנצלן, המשועבד לכסף, טפיל החי על חשבונם של אחרים. ליהודי אין מולדת או נאמנות למדינה. כמו כן, היהודי קשור לבני גזעו בקשר יהודי עולמי השואף לשלוט על כל העולם כולו ועל הגזע הארי בפרט. על פי עיקרון זה, היהודים נחשבים לחיידקים המפוררים את האומה הגרמנית ומנוונים אותה. מעבר לכל אלה, הנאצים האשימו את היהודים בבגידה בגרמניה בשנת 1918 ובחתימה על חוזה ורסאי המשפיל.

בקטע המקור: יש קביעה כי יהודי לא יוכל להיות בן העם הגרמני.

1.ב. הטמעת האידאולוגיה הנאצית:

בתחום התעמולה: יצירת שליטה מלאה על אמצעי התקשורת והקמת "לשכת התרבות של הרייך"

מקורות הידע והתקשורת נשלטו בידי המדינה. חל פיקוח על העיתונות תחת שליטה והכוונה. החדשות צונזרו והוכתבו מגבוה. ברוח זו חופש הביטוי הוגבל. העיתונות שימשה שופר התעמולה של המפלגה הנאצית. "לשכת התרבות של הרייך" הדגישה את התרבות הנאצית. המדינה החליטה אלו יצירות אמנות, מוסיקה, ספרים, סרטים, עיתונים ומחזות ייקראו, יישמעו וייראו. לדוגמה: יצירות אריות הובלטו כיצירות טהורות, המוסיקה של ריכרד ואגנר אומצה ע"י הנאצים כמוסיקה ארית. כמו כן פותחה ספרות ארית אשר הדגישה את העבר, האצולה והמוטיבים של אדמה, דם ושבתיות.

בתחום החינוך: החדרת עקרונות תורת הגזע בבתי הספר ותנועות הנוער

בבתי הספר למדו את האידיאולוגיה הנאצית ולמדו על התכונות השליליות של היהודים. כמו כן, בתנועת הנוער ההיטלראי למדו אודות תורת הגזע והכשירו את הנוער להילחם במסגרת מלחמת הקיום של הגזע הארי.

2.א. שלב הבידוד החוקי: חוקי נירנברג

חוקים אלה קבעו את הפרדתו של הגזע היהודי מהגזע הארי. מטרת חוקי הגזע שנחקקו בנירנברג ומכונים משום כך "חוקי נירנברג", הייתה: לבטל את האמנציפאציה (שוויון הזכויות) של היהודים ולהפוך את היהודים לחסרי הגנה.

החוקים כוללים:

א. "חוק אזרחות הרייך"- אזרח גרמניה הוא רק מי שמשתייך לגזע הארי (ובתנאי שאינו מסכן את השלטון). מי שאינו עונה להגדרה זו, הופך מיידית לנתין המשולל זכויות פוליטיות ומשפטיות.

כעבור מספר חודשים, נוספה תקנה לחוק, המסבירה מי הוא יהודי: יהודי הוא מי ששלושה דורות אחורה, משפחתו היא יהודייה, או שמשתייך לקהילה היהודית.

“**החוק להגנת הדם הגרמני והכבוד הגרמני**”- חוק זה כולל ארבעה סעיפים: איסור על נישואים בין ארים ליהודים, זוגות מעורבים יופרדו, איסור על יחסי מין בין יהודים ללא יהודים, איסור העסקת נשים גרמניות (כעוזרות בית) מתחת לגיל 45 על ידי היהודים, איסור על הנפת דגל הרייך או שימוש בצבעיו (שחור, לבן, אדום) על ידי היהודים.

נקודת המפנה: חוקי נירנברג ביטלו את האזרחות הגרמנית של היהודים, ניתקו את הקשר בין גרמניה לבין היהודים, ובטלו את האמנציפציה שניתנה ליהודים. מרגע זה, היו היהודים נתונים ללא הגנה משפטית וחוקית מול המדיניות הנאצית האנטישמית.

2.ב. צעד אחד שנקטו הנאצים נגד היהודים בשנת 1938: גירוש זבונשין בחודש אוקטובר בשנה זו, גורשו באלימות כ- 17,000 יהודים בעלי אזרחות פולנית שחיו זמן רב בגרמניה. השלטונות הפולנים התכוונו לשלול מיהודים אלה את אזרחותם הפולנית. כדי למנוע בעיות מבחינתם, החליטו הגרמנים לגרש את היהודים הללו לפני שאזרחותם הפולנית תפוג. מרבית המגורשים נתקעו בעיירת הגבול זבונשין, כאשר הגרמנים לא מאפשרים להם לחזור לגרמניה ואילו הפולנים מונעים את כניסתם לפולין.

נקודת המפנה: צעד זה מבטא החמרה במדיניות הנאצית. הנאצים כבר לא משדלים את היהודים לצאת מגרמניה על ידי החמרת מצבם החברתי והכלכלי, אלא נוקטים יוזמה ומגרשים בכוח יהודים משטח המדינה.

3.א. המטרות שעמדו לנגד עינם של הגרמנים בהקמת הגטאות

בידוד- הנאצים רצו לבודד את היהודים מיתר האוכלוסייה.
ריכוז כוח עבודה- הגטאות שמשו מקום ריכוז נוח, ממנו אפשר להוציא את היהודים לעבודות כפייה: סלילת כבישים, הקמת גשרים, ניקוז תעלות, עבודות בניין ועוד.
לקיחת הרכוש- היהודים שהועברו לגטאות נאלצו להשאיר מאחוריהם את רכושם. הנאצים גם חרמו את חשבונות הבנק של היהודים, ואפשרו להיכנס לגטאות עם סכומי כסף מוגבלים מאוד.
השפלה- השפלת היהודים הייתה חלק ממלחמתו של הגזע הארי ביהודי המסכן את קיומו. לפיכך הוסיפו הנאצים להתעלל ביהודים בתוך הגטאות: גילוח זקני יהודים דתיים, הכאות עד מוות, הרעבה, ניקוי הרחובות בטליתות והסרת כובעים בפני הגרמנים.
מוות- הגרמנים אסרו על הכנסת מזון לגטאות ולכן בגטו שרר מחסור מתמיד במזון. הרעב בנוסף לצפיפות ולתנאי התברואה הירודים גרמו לתמותה גבוהה בגטו.
הרס התרבות היהודית- הנאצים אסרו על קיום מערכת חינוכית יהודית בגטאות ועל קיום תפילות ציבוריות. כוונתם הייתה להכחיד את התרבות היהודית, שנשענה על מסורת יהודית ומערכת לימודים מאורגנת

דרכי הפיקוח על הגטאות:

הקמת מועצות יהודיות – היודנרט: מועצות יהודיות אלה נבחרו על ידי היהודים עצמם או על ידי הנאצים. תפקידן היה לנהל את החיים בגטאות מבחינת רווחה, בריאות, כלכלה וחברה. היודנרט היה כפוף לחלוטין להוראות הגרמנים ושימש כלי בידי הגרמנים לניהול הגטו באופן עקיף.
הקמת משטרה יהודית: המשטרה היהודית הייתה כוח השיטור בגטאות. השוטרים היהודים לבשו מדים והחזיקו נשק קר. ברוב המקרים המשטרה היהודית הייתה האמצעי להוצאה לפועל של פקודות היודנרט. יחד עם זאת, המשטרה היהודית לא פעם פעלה באופן ישיר מול הנאצים ובצעה את הפקודות שהטילו עליה.

3.ב. "קידוש החיים"

במהלך השואה מטרת הנאצים לא הייתה להמיר את הדת של היהודים, אלא להרוג את היהודים. לכן מטרת היהודים מול מדיניות הנאצים הייתה "קידוש החיים". משמעות המושג כוללת את כל אותם הדברים שיהודים עשו כדי: להציל חיי אדם, לשמור על כבודם כיהודים, לשמור על צלם האנוש שלהם כבני אדם ערכיים ותרבותיים. המושג נוסח לראשונה ע"י הרב יצחק ניסנבוים מוורשה – כשתושבים בגטו שאלו אותו אם המתים נחשבים, לפי ההלכה, כמי שמתו על קידוש השם.

הפעולות למען "קידוש החיים":

הקמת מוסדות רווחה בגטאות: כמו: מרפאות, ועדי הבתים, מוסדות סעד ועוד .
הקמת מוסדות תרבות בגטו: מוסדות התרבות היו עדות להמשך הקיום של התרבות והרוח היהודית גם במסגרת החיים הקשה בגטאות. מוסדות התרבות כללו בין השאר: חוגי אמנות, העלאת הצגות תיאטרון, תזמורת פילהרמונית (בגטו וורשה), ביצוע עבודות ציור וכתובת שירה.
הקמת מוסדות חינוך בגטאות: על אף האיסור הרשמי על מתן חינוך לילדים מעבר לגיל נמוך התקיימו בתי-ספר מחתרתיים, תנועות נוער פעלו בגטאות, הוקמו ספריות בגטאות.

פרק שני

4. א. התואר "חסידי אומות עולם" ניתן:

- ליחידים ומשפחות שאינם יהודים
- אנשים שהדחף האנושי, קול המצפון והאמונה בערך חיי אדם הניעו אותם לסכן את חייהם ואת חיי קרוביהם למען הזולת, המצוי בסכנת חיים.

בקטע המקור:

נכתב כי מדובר באנשים נוצרים.

נכתב כי חסידי אומות עולם סכנו את חייהם.

נכתב כי חסידי אומות עולם האמינו בקדושת האדם, ולכן סייעו ליהודים.

דפוסי העזרה של חסידי אומות עולם:

העברת יהודים מאזורי הכיבוש לאזורים חופשיים.

מתן תעודות זהות מזויפות ליהודים.

הסתרת יהודים במקומות מסתור: דירות, מרתפים, אסמים.

4. ב. הסיבות להתגייסות היהודים:

- המחויבות להיאבק בנאצים ולנקום בהם על מה שעוללו ליהודי אירופה: ככל שגברו השמועות בדבר ההשמדה הגדולה של יהודי אירופה, גבר יצר הנקם.
- רבים מהיהודים התגייסו לצבאות בעלות הברית כדי להביא לשחרור היהודים באירופה. התפיסה הייתה כי יש להתערב במערכה ולא להשאיר את יהודי אירופה לגורלם המר.

יהודי בעלות הברית היו בסכנה גדולה יותר בשל יהדותם. נפילה בשבי הנאצי במהלך המלחמה הייתה יכולה להביא לשליחתם של היהודים למחנות ההשמדה או להביא להריגתם במקום, בעוד חיילים שאינם יהודים נלקחו בשבי.

5.א. ההחלטה על הפתרון הסופי:

ביוני 1941 פלשה גרמניה בהפתעה לברית המועצות. באותה שעה חיו בברית המועצות 5 מיליון יהודים. בשטח הכיבוש הנאצי עצמו התגוררו כ 2.5 מיליון. העובדה כי בשטחי הכיבוש הגרמני חיה קהילה גדולה כל כך של יהודים גרמה לגרמניה הנאצית לגבש מדיניות טיפול שונה "בבעיה היהודית" בשטחי כיבוש אלו מזו שהייתה נהוגה בפולין. ואכן בשטחיה הכבושים של ברה"מ נהגו הגרמנים אחרת: הם החלו בהשמדתה המיידית של האוכלוסייה היהודית וזאת באמצעות הירי לבורות ההריגה. כך למעשה מתחיל תהליך ההשמדה המכונה "הפתרון הסופי". זאת כמובן, לפני כינוס וועדת וונזה.

הסיבות לכינוס וועדת ונזה:

- יידוע רשמי של ראשי הגופים והמשרדים ברייך על "הפתרון הסופי", כלומר על כך שעל-פי הנחיותיו של היטלר תתבצע מעתה תכנית שתפתור את בעיית היהודים באירופה – הודעה על הקמת מחנות ההשמדה בגז (רצח המוני ושיטתי).
- השגת שיתוף הפעולה של ראשי הגופים והמשרדים בנוגע לפתרון הסופי.
- מציאת פתרון לשאלת "בני התערובת" – כאלה שהתחתנו עם ארים או אריות.

5.ב. הדילמות של היודנרט בתקופת ביצוע הפתרון הסופי:

האם לציית לחוקי הגרמנים?

הציות לגרמנים הייתה חובתו של היודנראט. אי ציות סיכן לא רק את חייהם של אנשי היודנראט עצמם אלא גם הפקיר את הגטו להחלטותיהם השרירותיות של הגרמנים. מצד שני משמעות הציות לגרמנים הייתה שיתוף פעולה עם הדיכוי הגרמני ועם ההשמדה, דבר שהפך את היודנראט מבחינת יושבי הגטו למשתף פעולה, וכמי שאינו ממלא את תפקידו כמגנם של יושביו.

אחת מהדרכים להתמודד עם תפקידם הייתה **להפוך את הגטו ליצרני** כך שהנאצים יהיו תלויים במוצרים שמייצרים מפעליו. כך ראשי היודנראט קיוו לעכב את תהליך ההשמדה.

כיצד לנהוג במחתרת ובשאיפה למרי מזוין בגטו נגד הגרמנים?

תמיכה במאבק מזוין פירושה שני דברים: סכנה לתגובה גרמנית שתוביל לחיסולו הסופי של הגטו והודאה בחולשת היודנראט, דבר שימנע מן היודנראט להשפיע על המדיניות הגרמנית כלפי הגטו. לכן חלק מחברי היודנרט התנגדו נמרצות למרד בגרמנים, והיו שתמכו במרד בודעם שאין להם מה להפסיד.

את מי לגרש ראשון להשמדה?

זו הייתה אולי הבעיה הקשה ביותר שעמדה בפני היודנראט בשעתו הקשה ביותר בקיץ 1942. לכל יודנראט הייתה שמורה ההכרעה הפנימית, האם לשלוח תחילה זקנים וחולים או לשלוח שרירותית ללא מיון.

6.א. הקריאה ליציאה למרד בגטאות:

בשנת 1942 – 1943 התקיימה ההשמדה השיטתית במחנות ההשמדה בפולין. בשנים אלה הגיעו לגטאות שמועות וידיעות אודות תהליך ההשמדה. כמו כן, העובדה שהגטאות החלו להתרוקן מיהודים הביאה את היהודים להבנה שהגרמנים עוסקים בהשמדה. לכן, תושבי הגטו החליטו לסכן את חייהם ולצאת למרד, חסר סיכוי, כנגד הגרמנים.

ההתלבטות בהחלטה על יציאה למרד:

אחריות קולקטיבית ומשפחתית- המורדים ידעו כי שיטת ההענשה הנאצית הייתה קולקטיבית כלומר הנאצים הענישו על כל מרידה את הגטו כולו. לכן הוחלט כי המרד יחל רק כשהיה ברור שהגטו מחוסל כלומר באקציות הסופיות.

האוכלוסייה המקומית- ללא תמיכה של אוכלוסייה מקומית היה קושי לארגן את המרד: להשיג מודיעין, מזון ונשק. היה קושי רב להשיג את שיתוף הפעולה של אוכלוסיית פולין שחיה אף היא תחת הטרור.

המצב החזיתות – ידיעות לפיהן הגרמנים הפסידו בקרב אל עלמין (מצרים) וכן נחלו תבוסה בקרב סטלינגרד (רוסיה) עודדו את יהודי הגטו ויצרו עמדה לפיה יש לדחות את היציאה למרד ולקוות להפסד כולל ולנסיגה של הגרמנים.

6.ב. ייחודו של מרד גטו ורשה:

מרד גטו ורשה היה ההתקוממות הראשונה של אוכלוסייה עירונית באירופה הכבושה.

ייחודו היה בהיותו מרד כללי, שבצד לוחמים עם נשק השתתפו בו המוני יהודים מתוך בונקרים ומחבואים. המרד כלל את כל יושבי הגטו כולל אנשי היודנראט.

הודות לשותפות גורל זו, היה גטו ורשה המורעב והמושפל, למקום שהצליח להחזיק מעמד מול חילות גרמניה הנאצית זמן רב יותר משעמדו מולם מדינות ריבוניות.

פרק שלישי

7.א. מלחמת העצמאות

היעדר הבחנה בין חזית לעורף: היישוב היהודי נאבק על חייו כן שלמעשה לא הייתה הפרדה של ממש בין לחימה בחזית לבין העורף. התפישה הישראלית הייתה שיש לשמור על כל יישוב בכל חלק בארץ ישראל, וכך לקבוע את גבולותיה העתידיים של המדינה. כך למעשה הלחימה בקרב וההגנה על היישובים הייתה בעלת חשיבות זהה.

קטע המקור המצולם: נראית נערה המתחבאת בסמטה בעיר. דבר המעיד על העובדה שהלחימה נערכה בתוך הערים ולא בחזית מלחמתית אחת. כמו כן, השילוט מתריע על צלפים ערבים שארבו לתושבי הערים היהודים, זאת בעיקר בערים המעורבות. **התרשים:** מצביע על המצוקה של תושבי ירושלים ברובע היהודי בתקופת מלחמת העצמאות. התרשים מסביר כיצד להשתמש במים שיחולקו במסורה לתושבים היהודים. זאת בשל העובדה שכל הרובע היהודי נחשב לחזית במהלך המלחמה, נתון לירי של הערבים וכן נצור, כאשר הדרך אל ירושלים נחסמה.

7.ב. תכנית ד'

נוכח כישלון שיטת השיירות ומחיר הדמים הגבוה שגבתה, נולד צורך דחוף בשינוי אסטרטגי. שינוי זה בא לידי ביטוי **בתוכנית ד'**. במסגרתה תכנית החל היישוב היהודי לנקוט ביוזמה צבאית כנגד הערבים, גם על ידי כיבוש שטחים שלא היו שייכים למדינה היהודית על פי תכנית החלוקה. **זאת מתוך ההבנה שלא יהיה אפשרי לשמור על ביטחון המדינה היהודית ללא כיבוש חלק משטחי המדינה הערבית.**

מטרות התוכנית היו:

- א. כיבוש שטחי מפתח והחזקה בהם כדי להבטיח תנועה חופשית בשטח שהוקצה למדינה היהודית.
- ב. השתלטות על ערים מעורבות.
- ג. השתלטות על דרכי תחבורה ועל יישובים ערביים לאורכם.
- ד. חיבור יישובים יהודיים מנותקים – גם אם הם אינם כלולים בשטח החלוקה, כדי ליצור רצף טריטוריאלי.

במשך כחודש ימים (אפריל- מאי) 1948 פעלו כוחות ה"הגנה" לפי תוכנית ד'. להלן הישגי

התכנית:

- נפלו לידי כוחות היישוב הערים: טבריה, חיפה, יפו וצפת.
- חבלי ארץ נרחבים, ובהם עשרות כפרים ערביים, עברו לשליטת היישוב.
- הגורם הערבי המקומי הובס, המנהיגות התפוררה ורוב המנהיגים נמלטו.
- החלה תנועת בריחה של ערבים שהפכו לפליטים, והערבים המקומיים חדלו להיות גורם צבאי של ממש.

8.א. שתי הגישות שהיו ביישוב היהודי בנוגע למאבק בבריטים היו:

עמדת הנהגת הישוב: עמדה זו יוצגה על ידי ארגון ההגנה והסתדרות הציונית.

על פי עמדה זו יש לשתף פעולה עם הבריטים ולא לפגוע בחיי אדם. יש להפעיל לחימה לצורך פגיעה בכל אמצעי שהפריע לעלייה היהודית ולהתיישבות היהודית בארץ ישראל.
דרכי המאבק לפי עמדה זו היו: העפלה לא חוקית לארץ ישראל בעזרת אניות מעפילים, ארגון התיישבות יהודית ברחבי ארץ ישראל בצורה לא חוקית, פגיעה בכל אמצעי שהפריע למטרה זו כמו: פיצוץ הרדאר בחיפה.

עמדת הפורשים: עמדה זו יוצגה על ידי מחתרות האצ"ל והלח"י.

על פי עמדה זו יש לנהל מאבק צבאי באמצעות טרור כנגד הבריטים. זאת במטרה להוציאם מהארץ מתוך השקפת עולם שאין לבריטים כוונה להקים מדינה לעם היהודי בארץ ישראל.
דרכי המאבק כללו פעולות טרור כנגד הבריטים דוגמת: פריצה לכלא עכו, פיגועים כנגד אזרחים ערבים, חטיפת חיילים בריטים ואף רציחתם כאמצעי לחץ על הבריטים.

המטרה המשותפת של שתי הגישות הייתה הקמת המדינה היהודית הלאומית בארץ ישראל.

8.ב. ב- 18 בפברואר 1947 הודיע בוויין, מעל בימת הפרלמנט, על העברת שאלת ארץ

ישראל לאו"ם. החלטה זו נבעה ממספר שיקולים:

- בוויין היה מיואש ממציאת פתרון מדיני. מאז הצעות הוועדה האנגלו-אמריקאית ממרס 1946, דחו היהודים והערבים שוב ושוב את ההצעות המדיניות. בוויין לא ראה מוצא מן הסבך אלא להעבירו לאו"ם.
- בוויין רתה לעזוב את א"י מבלי שהדבר ישפיע על קשריה הטובים של בריטניה עם הערבים. הוא היה משוכנע שהאו"ם ימצא פתרון אנטי ציוני.
- יש הטוענים כי פעולות "תנועת המרי העברי" ואח"כ הטרור של האצ"ל והלח"י, מיררו את חיי הבריטים בארץ.
- יש הטוענים כי בוויין רצה להעביר את שאלת א"י לאו"ם, כדי לזכות בתמיכה אמריקאית, אשר הייתה נחוצה לבריטניה לאחר מלחה"ע ה-2
- האופוזיציה בראשות וינסטון צ'רצ'יל וחלק מדעת הקהל בבריטניה, דרשו מן הממשלה להחזיר את הבנים הביתה ממלחמה חסרת תכלית שבה נהרגים חיילים בריטיים במעשי טרור ובה נלחם הצי הבריטי כנגד מעפילים ניצולי מלחמה.

9.א. השיקולים שהביאו את דוד בן גוריון להכריז על המקת המדינה:

- מימוש תכנית החלוקה: בן גוריון רצה לפרסם החלטה פומבית בדבר סיום המנדט הבריטי, שכן עזיבת הבריטים את הארץ השאירה חלל פוליטי בארץ ישראל. מעבר לזה, היה חשש שארצות הברית תביא לביטול תכנית החלוקה במסגרת הפעילות באו"ם.
- בן גוריון רצה להקים מדינה עצמאית שתוכל לשלוט על שערי הארץ ולהזרים עולים ונשק כולל מטוסים.
- בן גוריון ראה חשיבות להקמת מדינה שתוכל להכריז על גיוס חובה, וכן לנהל מוסדות שלטון שיוכלו לנהל באופן מסודר את המלחמה על ידי הקמת צבא (במקום פעילות מפוצלת של מחתרות).

9.ב. הסיבות לאי מימוש תכנית החלוקה באשר להקמת המדינה הערבית:

- יחס הבריטים להצבעת האו"ם: הבריטים ששלטו בארץ באמצעות שלטון המנדט הודיעו שאין בכוונתם לחלק את ארץ ישראל בין היהודים והערבים ואין בכוונתם לממש את תכנית החלוקה כפי שהתקבלה באו"ם. השלטון הבריטי עזב את ארץ ישראל בלא שסיפק לערבים סיוע בהקמת המדינה.
- היעדר ארגון פוליטי: הערבים הפסידו במלחמה. הלחימה הערבית לא נעשתה על ידי גוף מארגן אחד, אלא באמצעות כנופיות ערביות שפעלו באופן יחידני ברחבי ארץ ישראל. לכן לא הייתה תכנית כיבוש מסודרת ערבית ולא היה ניסיון להחזיק שטחי כיבוש שיובילו ליצירת גבולות ולהקמת מדינה ערבית.
- מדינות ערב: צבאות ערב פלשו לארץ ישראל לאחר הכרזת העצמאות של היהודים. יחד עם זאת, הערבים לא היו בעלי מטרה אחת משותפת ופעלו באופן יחידני כנגד הכוחות היהודים בארץ ישראל. מעבר לזה, מנהיגי מדינות ערב לא ניסו לגבש יסודות פוליטיים ארגוניים לערביי ארץ ישראל, ואף התעלמו מהעובדה שהערבים בורחים בהמונים מהארץ בשל הלחימה.

פרק רביעי

10. א. הגורמים עלייה מאירופה בשנות החמישים:

- **הקמת המדינה:** הקמת מדינת לאום לעם היהודי הייתה סיבה להגעת היהודים מאירופה. **בקטע המקור:** בקטע רשום כי העולים הניפו את דגל המדינה ושרים את התקווה, המנון המדינה.

- **השואה:** לאחר סיום מלחמת העולם השנייה והשואה החליטו יהודים רבים שגרו באירופה כי אין בכוונתם לשוב לביתם, אלא לעלות למדינת ישראל. זאת בשל העובדה שהשואה הוכיחה כי האנטישמיות באירופה מצד הנאצים ומצד האוכלוסייה המקומית לא תחלוף. כמו כן, רבים לא רצו לשוב ולגור במקום בו נרצחה משפחתם באכזריות.

בקטע המקור: רשום בקטע כי היהודים נפרדו בקללה באדמת גרמניה, וכן הכינוי לגרמנים כ"מרצחים".

שני גורמים ייחודיים לעליה מארצות האסלאם:

מלחמת העצמאות: מלחמת העצמאות הביאה לניצחון צה"ל על מדינות ערב. בעקבות הניצחון, בעיקר בקרב המדינות שהשתתפו במלחמה (לבנון, סוריה, ירדן, מצרים ועירק) הדרדר היחס כלפי הקהילות היהודיות. החלו פיגועים, מעשי טרור והתנכלות ליהודים מצד השלטונות.

תהליך הדה קולוניזציה: בשנות החמישים התגבש תהליך הדה קולוניזציה במדינות ערב. תהליך זה היה דומה לתהליך הלאומיות באירופה, וכלל התגבשות של הלאומים הערבים סביב המכנים המשותפים הלאומיים, הערביים והדתיים. בשל תהליך זה זוהו היהודים בחלק מהמדינות כגורם זר ועוין ולכן היחס אליהם השתנה לרעה. ברוח זו, בחרו יהודים רבים לעלות למדינת ישראל.

10. ב. הקשיים של העולים בשנות החמישים והשישים:

תחום הכלכלה: המדינה התקשתה למצוא מקומות תעסוקה לעולים. הבעיה בתחום זה נבעה ממספר סיבות: היעדר ניסיון וידע תעסוקתי מצד העולים ממדינות ערב, היעדר מקומות עבודה באזורי ההתיישבות של העולים (פריפריה) וחוסר ידע בתחום השפה העברית מצד העולים.

הפתרונות:

המדינה שיכנה את העולים ביישובי שרשרת הביטחון וחייבה אותם לעסוק בתחום החקלאות. לצורך זה מינתה המדינה נציגים מטעמה על מנת ללמד את העולים לעבוד בתחום. המדינה הקימה עיירות פיתוח. במסגרת בניית העיירות הוקמו מפעלים על מנת לאפשר לעולים תעסוקה.

תחום החברה

העולים ממדינות ערב וצפון אפריקה חשו תחושה קשה של אפליה עדתית מצד מוסדות המדינה והחברה. האפליה נוצרה סביב ההבדל המרכזי בין העולים מאירופה שהיו בעלי תרבות דומה לאזרחים הוותיקים בארץ ישראל וכן היו בעלי משפחות שדאגו לשילובם הכלכלי והחברתי במדינה. מולם העולים ממדינות ערב וצפון אפריקה היו בעלי חזות ערבית ובעלי שפה ערבית שדמתה לשפתו של האויב הערבי (מדינות ערב). בנוסף, עולים אלה נשלחו ברובם אל יישובי שרשרת הביטחון וחשו שהמדינה מבקשת להרחיקם ממרכז הארץ והערים הגדולות. כך נוצר הפער העדתי במדינת ישראל ונוצרה תחושת קיפוח וניכור מצד העולים שחשו שהמדינה מתייחסת אליהם כאזרחים סוג ב'.

11.א. הגורמים והנסיבות לפרוץ מלחמת יום הכיפורים

הגורם העיקרי להחלטת מצרים וסוריה לצאת למלחמה נגד ישראל היה הרצון שלהן להשיב את כבודן שנפגע קשות במלחמת ששת הימים ולהשיב להן את השטחים שאבדו להן במלחמות הקודמות. חצי האי סיני ורמת הגולן.

בישראל הייתה אווירה שצה"ל חזק ומדינות ערב לא יתקפו. באווירה זו של זלזול באויב צה"ל לא עקב באופן הנדרש על הנשק החדשני שהגיע לידי סוריה ומצרים, וגם האווירה הזאת של היהירות והזלזול באויב הביאה לידי כך שהמודיעין הישראלי פירש כל אות המצביע על מלחמה כלא יותר מניסיון שנועד להטעות את מדינת ישראל.

מדינת ישראל לא ניהלה עם מדינות ערב תהליך מדיני ממשי שיכול היה להביא להסכם כלשהו, במיוחד עם מצרים שחיפשה את הדרך למשא ומתן על חצי האי סיני.

נשיא מצרים אנואר סאדאת, חשב שאם יפתח במלחמה נגד מדינת ישראל הוא יוכל להביא את מנהיגי המדינה לפתיחת משא ומתן מדיני על החזרת חצי האי סיני.

11. ב. תוצאות מלחמת יום הכיפורים

מחיר המלחמה: בישראל היה כבד ביותר: 2,656 הרוגים, 7,251 פצועים, 301 שבויים, עשרות נעדרים (בהמשך נעשו פעולות נרחבות לאיתורם ואלה נמשכות עד היום), אבדות כבדות במטוסים וטנקים, כמו כן מחיר כלכלי כבד ביותר.

ניצחון המלחמה: צה"ל הצליח, למרות ההפתעה ותנאי הפתיחה הקשים של המלחמה, לשנות את מהלכה, לעבור להתקפה וליצור מהפך במגמת המלחמה: לקראת סוף המלחמה מסתמן ניצחון ישראלי ברור בכל החזיתות, כאשר צה"ל נערך במרחק 40 ק"מ מדמשק ו - 101 ק"מ מקהיר.

ההשפעה של תוצאות המלחמה על החברה בישראל:

נפגעה תחושת הביטחון והאמונה המלאה בתפיסה הביטחונית: אלו היו מעתה נתונים לביקורת ציבורית יסודית יותר. כמו כן התערער האמון בשורה של אישי ציבור בצבא ובדרג הפוליטי (בראשם שר הביטחון משה דיין).

הוקמה ועדת חקירה ממלכתית - ועדת אגרנט - אשר חקרה את מחדלי המלחמה ומסקנותיה הופנו כנגד הדרג הצבאי: הרמטכ"ל רא"ל דוד אלעזר נאלץ להתפטר, ושורה של קצינים בכירים באגף המודיעין ובפיקוד דרום הודחו.

הופעת תנועות מחאה. בציבור הופיעו תנועות מחאה אשר אנשיהן היו קצינים וחיללים שחזרו מן המלחמה. הידוע בין יוזמי תנועות המחאה היה סרן מוטי אשכנזי אשר במלחמה מילא תפקיד של מפקד מעוז "בודפשט" בצפון התעלה. (המעוז היחיד שלא נפל בידי המצרים).

תנועות המחאה קיימו הפגנות וקראו להתפטרות הממשלה.

שינויים במפה הפוליטית: ועדת אגרנט אמנם פיטרה את הדרג המדיני מאחריות למחדלי המלחמה, אך תנועת המחאה נגד הממשלה הביאה להתפטרות שר הביטחון משה דיין ולאחריה את התפטרות ממשלת גולדה מאיר. הביקורת הציבורית הנמשכת על הממשלה סללה את הדרך למהפך הפוליטי של 1977 בו עלתה לשלטון מפלגת הליכוד ובראשה מנחם בגין.

ההשפעה של תוצאות המלחמה על המעמד הבין לאומי של מדינת ישראל:

הגברת תלותה של ישראל בארה"ב: עקב המחיר הכבד של המלחמה בנשק והנזק הכלכלי הכבד - גברה תלותה של ישראל בסיוע צבאי, כלכלי ודיפלומטי מצד ארה"ב.

חרם הנפט: לאחר המלחמה העלו מדינות ערב את מחיר הנפט ב 70%. כמו כן, הוטל חרם בעניין מכירת נפט למדינות מסוימות. מנהיגי מדינות ערב דרשו את החזרת הזכויות לפלסטינים וכן את החזרת השטחים כבושים. המדינות הצרכניות סווגו על פי הקרבה לישראל מבחינת מערכת היחסים הדיפלומטית. לדוגמא: צרפת קיבלה נפט והולנד לא. בשנת 1974 בוטל החרם, אולם מערכת היחסים של ישראל עם מדינות שונות בעולם התערערה בעקבותיו.

12. א. מדיניות כור ההיתוך:

מדיניות בה נקטה ישראל בשנים הראשונות לקיומה במסגרת קליטת העלייה.
המטרה: להביא את העולים לידי וויתור על מאפייניהם הייחודיים ותרבותם הנפרדת אותה הביאו מארץ המוצא וקבלת המאפיינים הלאומיים של המדינה על פי דמות ה"צבר".
זאת במטרה ליצור חברה יהודית חדשה, שאיננה גלותית, הבנויה על ערך הלאומיות, הציונות, החזקת הקרקע ודחיית הגלות.

הסיבות לאימוץ תפיסת כור ההיתוך:

- **הרצון לייצור חברה הומוגנית:** מטרת המדינה הייתה ליצור קיבוץ גלויות במדינת ישראל על ידי יצירת תרבות אחת משותפת לכלל האזרחים. התרבות המשותפת הייתה דמות הצבר, היהודי החדש, דובר העברית, עובד האדמה או פועל הבניין, בעל ערכים ציוניים ופטריוטיים.
- **החשש מסיבוב לחימה נוסף:** ראשי המדינה חששו שאם החברה בישראל לא תתגבש במהירות וכל קבוצה במדינה תשמור על המאפיינים הייחודיים לה, החברה לא תוכל לעמוד מול צבאות ערב בסיבוב לחימה נוסף. לכן היה צורך לקדם אימוץ תרבות משותפת לכלל האזרחים.

12.ב. התפיסה "הרב תרבותית"

גישה זו החלה לתפוס מקום בתודעה הציבורית בשנות השישים, בעיקר במדינות צפון אמריקה (קנדה וארה"ב) ובמערב אירופה. במדינת ישראל החלה הגישה החדשה להתעורר בציבור בשנות השבעים, השמונים והתשעים של המאה העשרים (1970 – 1999). במרכז גישה זו עומדת ההבנה שישראל בנויה מעולים ממדינות שונות בעלי תרבויות שונות, שכולן מקובלות ולגיטימיות. כל קבוצה יכולה לשמור על תרבותה וייחודיותה, ויחד עם זאת, כל הקבוצות מאוחדות תחת לאומיות ישראלית אחת.

הגורמים למעבר לחברה רב תרבותית:

שינוי בעמדת החברה הישראלית – בשנות השמונים של המאה העשרים חלה נסיגה בתחושת האחידות ולכידות בחברה הישראלית. במקום ערכים של התגייסות ומחויבות לחברה ולמדינה החלו ערכים של נהנתנות, אינדיווידואליזם ונהנתנות לתפוס מקום מרכזי.

השסע העדתי – בשנת 1977, אחרי שלטון ארוך של מפלגות השמאל במדינת ישראל, עלתה לשלטון מפלגת הליכוד. היה זה מהפך שביטא את הרצון של עולים רבים, בעיקר יוצאי צפון אפריקה והמזרח התיכון, שחשו שהמדינה קפחה אותם וזלזלה בהם במהלך השנים הראשונות לקיומה. הגישה הרב תרבותית הביאה לקדמת הבמה את הצורך של כל חברה לשמור על מאפייניה ללא קשר לארץ מוצא כזו או אחרת.

הרצון לשמור על מסורת ייחודית – ראשי המדינה הבינו כי בסופו של דבר רוב העולים יותרו על מאפייניהם הגלותיים. בעיקר הדור הצעיר שהשתלב בחברה ולא חי בארץ ממנה הגיעו הוריו. כמו כן, ההתקדמות באמצעי התחבורה ובאמצעי התקשורת אפשרה מגע ישיר ושוטף עם ארץ המוצא. כך שלא היה אפשרי באמת לנתק אדם מארץ מולדתו.

השפעת המערב – מדינות המערב אימצו את הגישה הרב תרבותית ונתנו דגש לזכויות הפרט על פני הלכידות הלאומית. מדינת ישראל שראתה את עצמה מדינה דמוקרטית רצתה לקבל על עצמה את הדרך של מדינות המערב, עמן קיימה קשרי חוץ הדוקים.

הבנת תהליך הקליטה – ראשי המדינה הבינו היטב כי הדור השני והשלישי לעולים היהודים יתערו ויקלטו במדינת ישראל ובחברה הישראלית. בשלב זה הובן כי הדורות הללו ינסו לשמור על מוצאם התרבותי לצד העובדה שהם יאמצו את יסודות התרבות הישראלית (כמו לדוגמא: ידברו עברית).

